

Teoria i pràctica de la cultura popular en Sanchis Guarner

Alfons Llorenç

Sovint s'oblida la contribució del professor Manuel Sanchis Guarner al coneixement, l'estudi i la divulgació de l'etnologia, el folklore, la cultura popular i inclús l'antropologia valencianes. I, no sols en obra feta personalment, sinó també en difusió i publicació de treballs d'altres, en animació d'investigacions i, ben especialment en la introducció a ca nostra d'una metodologia més científica que la utilitzada pel seus precedents.

És clar, Sanchis Guarner no és folklorista ni etnòleg; millor dit, no ho és exclusivament, des del punt de vista de practicar una disciplina únicament i a temps complet. Però, pocs, per no dir cap, l seua temps, han mostrat una dedicació tan constant i poden oferir una producció tan valuosa i conscient i, a la vegada, tan ben feta i diversa. I, això, malgrat haver-se trobat, sinó un desert, un bancal de rostoll amb ben poques relles. Vejam unes consideracions preliminars per tal d'explicar-nos millor l'aportació del professor Sanchis

L'interés de l'home europeu per si mateix i pel seu espai social, arranca, pràcticament, en el Renaixement. En moltes creacions de l'art i la cultura del moment en què la persona humana torna a ser la mesura de totes les coses podem espiolar un cert sabor popular, un cert regust per les arrels popular. L'elit de la Il·lustració cedirà el protagonisme al poble

romàntic. Els esquemes i els models de la cultura neoclàssica i els esquemes polític universalistes deixen pas a l'exaltació de l'ànima popular i els projectes polítics particularistes, nacionalistes. Per això, l'estudi sistemàtic de la cultura del poble arribarà a Europa amb el segle XIX i de la mà del romanticisme i el seu desig d'introspecció. El moviment romàntic busca un poble pur, estàtic, que encarne els ideals d'espontaneïtat i immediatesa, pre-industrial, rural i depositari d'essències col·lectives.

L'antropologia, gairebé sincrònicament, estudiava l'home primitiu, cercava l'home on no havia arribat la civilització, volent trobar etapes anteriors de l'evolució de l'home en els grups més allunyats. Fins que no va nàixer la necessitat d'afirmar les ètnies, en caure els imperis, l'antropòleg no va estudiar les realitats europees i va girar la vista i posar els ulls en les societats agràries, rurals, les més *primitives* d'entre les *civilitzades*. Aquells camins, però, ja havien estat trepitjats pels folkloristes i la seua càrrega de retrobament nacional.

El romanticisme, entre nosaltres, presenta una fisonomia específica: la Renaixença. Sobre tot, a Catalunya, i en mola menor intensitat al País Valencià, significa la confirmació dels valors autòctons enfront de la negació, la invisibilització, de la identitat. A Catalunya, la Renaixença esdevindrà la primera etapa del seu procés de recuperació nacional moderna. I, en aquest sentit, la cultura popular i el seu estudi aprofitaran per a confirmar la supervivència dels trets nacionals. El recull i processament de la cultura popular van més enllà de la simple constatació de l'espontaneïtat i la immediatesa atribuïdes al poble pels romàntics; és, si més no, una forma de fer país i de retornar la vida a la pàtria morta viva. Per un il·lustre pioner del nostre folklore i pare de la Renaixença valenciana, el mallorquí Marià Aguiló, un simple cançonet català, amb melodies "dictades per gent que no sap de lletra", és també "el millor memorial de greuges que un poble entoçanit per sentiment i per necessita a conservar sa llengua materna pogués presentar als fills que la reneguen i aquells que ens l'han bandejada de les nostres escoles".

L'intent, doncs, dels renaixentistes catalans és reconèixer les arrels d'un poble vilipendiat amb la finalitat de proposar una imatge de pàtria als qui viuen a la ciutat sense arrels i als qui habiten al camp, entre elles, ignorant-les. El folklore no es desvincula de la reconstrucció de la consciència nacional d'un poble amb voluntat de continuar sent-ho. Per això, no és gens estrany que la Renaixença catalana proporcione una amplíssima catalogació de la cultura popular ni que el folklorista siga el seu intel·lectual més típic.

Aquell nou humanisme, amb totes les seues mancances i contradiccions, va saber, com a fruit d'una passió envers la pàtria negada, inventariar i recollir el valor del tot nou de la cultura popular i va renovar, volent-ho o sense, l'interés per la força creativa dels estaments populars. Per la seua banda, el folklore fornirà el nacionalisme català de continguts de mitologia, història i cultura del poble.

Entre la passió i la mort

Al contrari, els renaixentistes valencians es sentiren més atrets per la història i per l'arqueologia que no per la cultura popular. Aquest fet no deixa de reflectir el caràcter i l'abast de la Renaixença valenciana, autocastrada i autolimitada en els seus punts de partida, programes i resultats i, ben especialment, pel que fa a qualsevol reivindicació política i aspiració de reconstrucció nacional i normalització civil i cultural.

La Renaixença valenciana no va fer quallar la lluita política per redefinir la pàtria, que el romanticisme ha estès per totes les nacions no sobiranes, i tampoc no crea l'estudiós preocupat i compromès en la tasca de la autodefinició. Cal afegir que ja des del segle XVI les classes dominants valencianes anaren

assimilant llengua i motlles culturals estrangers i que, des del XVIII, el castellà serà pràcticament l'únic vehicle possible per a fer cultura laborada, identificant cultura culta i formal amb cultura en castellà i a través del castellà.

Poques són les excepcions a una tònica generalitzada i, en general, la Renaixença dóna al País Valencià un historicisme merament contemplatiu —“gent honrada, gents tranqui-la” que va pels pobles “buscant memòries del temps passat”—, un historicisme fet a base de glòries encartonades, que només demanen “aimadors” el quals no aspiren a restaurar-les i que a l'hora de bastir-ne de noves, únicament pretenen “ofrenar-les a Espanya”.

En manifestar el patriarcalisme, la Renaixença al màxim que arriba, amb honorabilíssimes excepcions, és a l'exaltació lírica interessada i al costumisme deformador de realitats per triar aspectes parcials o per només aproximar-se a la superfície, sense provar d'indagar l'entrellat del seu interior. La Renaixença valenciana dóna *felibres*, que, segons Sanchis Guarnier, “en representar tan sols els aspectes brillants de la vida rurals i amagar-ne els drames justificaven l'estructura social existent i propugnaven d'immobilisme del món agrari i paternalista tradicional, tot i barrant l'accés a la industrialització, l'urbanisme i el socialisme”.

Amb aquestes premisses, per a poca cosa necessitaven els renaixentistes valencians el reconeixement sistemàtic de la cultura popular com a eina per a fer i refer pàtria. I, a banda d'altres consideracions, en aquells moments, la replega i l'inventari de la cultura popular era fàcil i hauria estat fecunda. Els nostres renaixentistes no ens llegaren ni el cadàver momificat d'un folklore.

Malgrat les primerenques aportacions, esperançadores, pre-renaixentistes, de Lluís Galiana i Carles Ros, hem tingut molt pocs folkloristes; els dos principals són originaris de comarques meridionals, Joaquim Martí Gadea (Balones, el Comtat, 1837; Mislata, l'Horta, 1920) i Francesc Martínez Martínez (Altea, la Marina Baixa, 1866-1946).

Els reculls no ón copiosos; els materials, tot i ser valuosos, en general, són irregulars, parcials i dispersos. Per diverses raons, cal destacar treballs de continguts, èpoques i objectes diferents de Joaquim Amo, Gaietà Huguet, Josep Pasqual Tirado, Eduard Ranch, Manuel Palau, Carles Salvador, Enric Forcada, Eduard López Chavarri.

El problema no ha estat sols de manca d'investigadors i compiladors. En general, al llarg dels segles XIX i XX, accentuant-se amb l'adveniment de la dictadura franquista, la cultura popular, al País Valencià, s'ha vist manipulada, a la vegada que s'imposava l'anormalitat, el retrocés i la marginació, amb temptatives de negar-la i destruir-la. La situació de dependència i assimilisme del nostre País ha provocat que la cultura elaborada pel poble li haja estat presentada al mateix poble, durant anys, com a *folklore*, en el pitjor sentit del mot, com una romanalla, en tot cas, curiosa, pròpia de passatistes, sentimentals i enyoradissos, o com una sèrie d'unitats inconnexes i subalternes de la cultura *nacional* (estatal), única considerada global i globalitzadora.

S'ha tractat, al País Valencià, de manipular, amb el pitjor dels folklorismes, la cultura del poble, accentuant el complex d'inferioritat i proposant, no obstant això, les inevitables compensacions exaltadores, tot i que influïdes per un notori autoodi i la *coentor* més ridícula. S'ha fet perillar la seua integritat i la seua supervivència, mentre s'ajudava a introduir models aliens i alienants. Determinats sectors socials provincians han anat col·laborant ben activament a difondre aquestes pautes culturals forasteres, exemplars que han adoptat com a propis i han escampat amb tots els mitjans al seu servei. Les més genuïnes expressions culturals del nostre poble devien quedar esquitxades d'una cultura

nacional pròpia i, mitjançant un procés de trivialització i de degradació, per a major glòria de la cultura *nacional* i *culta*, esdevenir un residu a extingir, propi de gent no massa civilitzada, “de poble” i llauradora, inculta, il·letrada.

La mateixa escola bandejava l'experiència col·lectiva pròpia del poble de l'infant i es constituí en un dels principals agents d'allunyament i desarrelament de l'individu del seu entorn. Aquest trencament, imposat als ensenyats mateixos, entre l'escola i el medi va fer que els ciutadans en període de formació s'acostumaven a distingir entre la virtuosa, profitosa i apetible cultura *nacional*, *culta* i *escolar*, i l'avorrible i inútil *in-cultura* rustica i popular, encara que fora la pròpia, i els camperols, els peres i el mateixos alumnes.

A més, la cultura *nacional* d'ells ha estat protegida i fomentada i ens l'han venuda com a l'única que admeti la categoria de sistemàtica i sistematitzadora, La *regional*, la nostra, mentrestant, estava allunyada de les institucions i les escoles i se'ns induïa a entendre-la com una sèrie discontinua i fragmentària d'elements subsidiaris de la primera, l'estatal espanyola. Quan els organismes públics promovien aspectes del folklore nostre, tractaven de fer creure que s'estava proposant tota la cultura que el nostre poble havia estat capaç de crear, tractant, d'aquesta manera, de donar satisfacció als innocents amb sublimacions i tranquil·litzar consciències entre els col·laboracionistes.

Amb tot això, s'ha volgut fer aparèixer la cultura popular com una cosa morta o detinguda en el temps, congelada, apta només per a la contemplació, inhabilitat per a la participació i disposada, per tant, per a la substitució per altres materials de procedència estrangera. Si afegim anys i segles de dependència, que han pogut trencar el conscient col·lectiu, aquella consciència individual de pertànyer a un poble determinat i que, d'uns anys ençà, els massificadors i globalitzadors mitjans de comunicació amenacen el nostre subconscient col·lectiu, un estil, una civilització subjacent, una concepció del món i de la vida que condicionen particulars creences, actituds i pràctiques, que ens caracteritzen com a poble, ens podem considerar, en mig del carrer de l'amargor, entre la passió i la mort.

La cultura popular, no obstant, constitueix una manifestació de la convivència dels homes i les dones en un espai, de la seua activitat al llarg del seua història i al present. Inclou manifestacions de llengua, de pensament, creació, conducta i formes de vida que marquen la condició individual i col·lectiva i concrecions dels esforços per a la transformació del medi en un conjunt de realitzacions, pràctiques, valors, signes, formes i representacions que motiven conductes.

Evidentment, la cultura popular no són fets o cèl·lules aïllades, pintoresques i curioses. Ben al contrari, troba el sentit ple dins d'una cultura nacional sencera. No és una juxtaposició fragmentada i fragmentble d'accessoris; també és un sistema globalitzador que compren des de senzilles tècniques i elementals expressions fins a manifestacions i creacions molt especialitzades i complexes d'enteniment de l'univers i del viure.

Sanchis Guarner, al servei del poble

Tenint present aquesta especial i delicada situació de la cultura popular al País Valencià i dins del paràmetre explicats anteriorment, és com podem entendre i situar millor les aportacions a aquest camp de Manuel Sanchis Guarner, per a qui la cultura popular era “la cultura del poble del nostre poble” i un patrimoni de tots que cal investigar, recollir, estudiar, catalogar i tornar a posar a disposició del poble perquè pugui exercir-la i retrobar-se.

Sanchis en una de les seues visites als pobles valencians a la recerca de materials per a l'*ALPI*.

Filòleg, lingüista, historiador... esperit inquiet, obert a tots les qüestions, encarna l'humanista a qui li interessa tot, tot el que constitueix el tresor espiritual del seu poble, de la humanitat que es concreta al seu poble. Res humà li fou alié; res que afectara el seu poble li fou estrany. Ell mateix definia la cultura com "el conjunt de respostes que l'home dóna als estímuls de la atura" i això sempre comporta concrecions i manifestacions en passat, en present i en futur, implica una realitat viva i dinàmica i compromesa a respondre a reptes actuals, a la incorporació del nostre poble a la modernitat, acordada al retrobament de la identitat nacional, que és la nostra forma de tastar desalineació, llibertat i universalitat.

Va voler i va saber consagrar-se al seu i nostre poble, a un medi humà que és sempre un medi cultural, gràcies al treball i a l'esforç per la transformació i l'adaptació a les necessitats de la contemporaneïtat. Ell va optar per les seues gents i es va arrelar amb el seu poble genuí i va proclamar la necessitat que l'home se senta arrelat en la polis i a la pàtria, enfront de tota mena de salacions individualistes. I, fidel a aquesta idea, feta carn, morí amant la pàtria com a terra de fills i nets, i sense intentar fugir. Va fer vida allò del poeta Estellés d'"assumiràs la veu del poble i seràs la veu del teu poble".

El seu treball, el seu viure i la seua actitud vital i cívica queden marcades per la resistència, per la defensa de la supervivència del nostre poble com a poble entre els pobles del món. Aquesta és la primera font i la primera raó de la seua continuada dedicació a la cultura popular: haver nascut al si d'un poble supeditat de cultura subjugada, que exigeix per a sobreviure l'autofidelitat, en paraules de Sanchis: "Fidelitat a tu mateix, als teus ideals. Fidelitat a la teua terra, al teu poble, a l'irrenunciable llegat cultural heretat".

De fet, l'obra del mestre Sanchis Guarner és sempre una preocupació permanent, una introspecció serena i crítica, pregona i extensa, en el nostre poble i els seus trets. A la seua llarga llista de títols sempre trobarem presències de la nostra condició col·lectiva. La filologia i la lingüística, la dialectologia i la història de la llengua, la gramàtica i la literatura, l'art i la història, la geografia i l'etnografia... tot naix

i s'unifica en una fonda visió del seu poble, tots els centre d'atenció del seu treball són cares diferents d'una mateixa constant: l'estudi, la divulgació i la restauració del poble del nostre poble. En una entrevista, l'any 1972, ens ho explicà així:

Tinc un deliberat propòsit de fidelitat al llegat cultural rebut i al particularisme col·lectiu here-tat, els quals cal estudiar severament i conrear amorosament, no per mirar arrere amb embada-liment narcisista, ni encara menys per a la defensa de cap immobilitisme en nom de la tradició, sinó per tal de poder posar fermes els peus en terra i fer cara al futur amb seguretat, amb cons-ciència de força real de la pròpia personalitat.

Paraules i coses

La seua pròpia formació intel·lectual i professional el portarà a l'interès per la cultura popular. Fou membre i qualificat representant de la generació del 32, que va covar la Universitat de València. L'últim representant i l'únic que va mantenir, fins als darrer anys, i en solitari, l'esperit que la va animar. Una generació especialíssima, dins del context valencià; formada majoritàriament per investigadors, histo-riadors i filòlegs no sols preocupats pel passat i el present de la seua societat, sinó també per valencia-nitzar la universitat, per facilitar la interpenetració entre la universitat i la societat, per allunyar de la universitat la mentalitat del professor funcionari "que actua en la superestructura estatal per damunt de qualsevol contingència de lloc, i amb un franc desdeny pels particularismes indígenes, els quals pretén suprimir per tal d'ajustar millor la societat al motlle de l'estat"¹. Ben al contrari, aquella generació, en paraules del mateix Sanchis, no volíem admetre la desvinculació de la cultura en majúscules de la cul-tura nacional i popular, desdenyada per la universitat i ens calia, doncs, lluitar, combatre contra dos poderosos enemics: el provincialisme i el diletantisme".

Lligada a aquesta motivació al parlar de la seua vinculació a una determinada escola lingüística. D'alguna forma la seua vida intel·lectual comença i transcorre assenyalada pel fet de la seua sel·lecció, en 1931, com a becari del Centro de Estudios Historicos de la Junta de Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, un ressó de la Institución Libre de Enseñanza, dirigit per Ramon Menéndez Pidal. S'hi especialitzà en fonètica i dialectologia sota el mestratge de Tomàs Navarro Tomàs.

Aquella escola lingüística, l'escola culturalista, integra en la seua ciència des de la toponímia a la gra-màtica històrica, literatura, estilística, dialectologia, rudiments de sociolingüística, la història cultural i social, la història econòmica i la cultura material del poble que comparteix la mateixa llengua. Per això, el propi Sanchis Guarner definirà la llengua com un fet històrico-cultural, una manifestació oral de la idiosincràsia col·lectiva d'un poble, el més potent vincle d'expressió de la seua cultura nacional². En aquest sentit, la llengua no és tan sols un sistema de signes útils per a comunicar, sinó que és també "una xarxa on són preservades les més entranyables formes de vida i de pensament de cada comunitat indi-vidua". I, donada aquesta forta vinculació, proclamarà l'any 1960:

L'extermi d'una llengua vol dir també l'extermi d'una cultura. El món s'empobreix cada vegada que desapareix una cultura. L'extermi d'una llengua, d'una cultura i d'un poble són una sola i mateixa cosa³.

1. Manuel SANCHIS GUARNER, Pròleg a *Aproximació a la Història del País Valencià*, de Joan Reglà, Tres i Quatre, València, 1973, p. 13.

2. Manuel SANCHIS GUARNER, *Introducció a la història lingüística de València*, Institució Alfons el Magnànim, València, 1950.

3. Manuel SANCHIS GUARNER, *La llengua dels valencians*, València, 1960.

A més a més, els contactes entre dialectologia i cultura popular sempre han estat molt freqüents. Com ha assenyalat el professor Joan Veny, “la cultura popular va lligada estretament a la llengua... l’estudi de la cultura popular d’una comunitat humana permet de conèixer la seua visió del món i de la vida i de veure aquesta plasmada en la llengua, especialment en el lèxic, que conté un sistema peculiar diferenciat”⁴. Joan Miralles ha assenyalat, així mateix, com a gran àmbit de la cultura popular “el coneixement de la naturalesa, la cultura material popular, la cultura popular oral, les formes de vida i les creences”⁵. Els contactes són evidents; els objectes d’anàlisi ben semblants; les interrelacions, nombroses; sovint els problemes i mètodes de totes dues disciplines han estat pareguts. Els camps del dialectòleg contenen precioses indicacions per al folklorista i l’etnòleg i a l’inrevés. El lingüista que, a més dels elements fonètics, variables segons els dialectes, moltes paraules tenen el seu contingut semàntic referit a un objecte i que observant l’evolució de la *cosa*, ajuda a dilucidar-ne la història. Com ha afirmat Lluís Alpera, “es tractava, en definitiva, de fer un estudi conjunt de *paraules i coses* que, a més d’ampliar i aclarir la tasca del dialectòleg, pogués contribuir a il·lustrar la història de la civilització amb l’ajut dels fets lingüístics”⁶. Aquest és l’origen, d’altra banda, del moviment el programa del qual va trobar una expressió ben significativa en la revista “Wörter und Sachen” (“Paraules i coses”), que començà a publicar-se a Heildeberg l’any 1909. La influència d’aquesta escola alemanya li arribà a Sanchis Guarner ben directament, no sols pel camí de l’escola espanyola, sinó també pels primerencs viatges d’estudi a Alemanya. Els principis de Meringer, Schuchardt i Krüger són evocat pel doctor Sanchis Guarner moltes vegades als seus treballs i, fins i tot, palesa la seua admiració per l’escola alemanya:

“Coses i paraules”, *Wörter und Sachen*, un principi d’execució no sempre fàcil, però sí molt suggeridor, per tal com està el vocabulari íntimament relaciona amb la cultura popular... Un poble no significa en el concert històric ni menys ni més que allò que representa la seua cultura”⁷

La distància de les paraules a les coses és ben curta. I, a Sanchis Guarner, l’interès pel que la gent pensa, diu o fa, pels objectes, per les *coses*, li resultava tan atractiu com el seu primer interès professional pels mots, per les *paraules*. Sanchis no sols troba proximitats entre la dialectologia i la cultura popular, sinó, inclús, algunes interrelacions entre aquesta i la filologia:

el folklorista científic, per la publicació dels materials, de la literatura popular es serveix de la mateixa metodologia que el filòleg per a la edició dels textos, puix que la problemàtica és la mateixa”⁸.

En editar *L’Oncle Canyís*, de Joaquim Amo, assenyalava també el profit que en poden traure els filòlegs, “per estar escrites en un llenguatge deliberadament dialectal, en un parlar comarcal perifèric plenament alié a tota gramaticalització, faran la delícia dels filòlegs”⁹.

Sanchis Guarner té el mèrit d’haver incorporat amb dignitat l’estudi de la cultura popular a una dimensió científica, com en la filologia posa al nostre servei unes actituds, unes preocupacions, un rigor metodològic i els coneixements més avançats, en aquell temps, a la península Ibèrica. Amb ell, aquests estudis, habitualment a les mans d’aficionats, passen de la prehistòria a la història.

4. Joan VENY, Dialectologia i cultura popular, *Lluc*, 691, Ciutat de Mallorca, maig-juny, 1980, p. 12.

5. Joan MIRALLES, *La investigació dels fonts orals*. Mallorca, 1980

6. Lluís Alpera, “Manuel Sanchis Guarner, investigador de la cultura popular”, *Miscel·lània Sanchis Guarner*, Universitat de València, 1984.

7. Manuel SANCHIS GUARNER, “*Valor i sentit del missatge de la cultura popular*”, Article inèdit escrit cap a 1953 a Mallorca.

8. Manuel SANCHIS GUARNER, Prefaci al *Cançonet valencià de Nadal*, Gorg, València, 1973.

9. Manuel SANCHIS GUARNER, Pròleg a *Coses típiques de la Marina, la meua comarca*, de Francesc Martínez i Martínez, L’Estel, València, 1970.

En tot cas, el seu problema va ser la traumàtica separació de la universitat, forçada per la repressió de la tirania franquista. Els seus amplis coneixements s'haurien enriquit més amb el complement de la docència, amb la formació de deixebles i estudiosos de les nostres realitats, amb els quals hauria discutit i intercanviat idees. Si s'hagueren donat unes condicions de llibertat mínimes, ell hauria format generacions anterior perquè, como ha dit la professora Rossanna Cantavella, “nosaltres no hauríem hagut de ser fills, sinó nets, dels seus coneixements... hem hagut d'estirar molt els braços: del Wörter und Sachen a l'estructuralisme, el generativisme, els ordinadors...”¹⁰.

Els primers treballs

A més de la seua sòlida formació, cal destacar que tingué l'oportunitat d'una dedicació pràctica i un contacte llarg amb temes i assumptes de la cultura popular. En referenciar a les enquestes que va fer per tota la Península, i especialment, al domini lingüístic català per a l'*Atlas Lingüístico de la Península i Ibérica*, des de 1934 fins a 1952.

Sanchis Guarnier va treballar a pobles d'Andalusia, Extremadura, Castella, La Rioja, Aragó, Navarra i el País Basc, el 1933. El 1934, amb Francesc de Borja Moll, feu enquestes al domini català, especialment al Pirineus. El 1935 feren les terres mallorquines y a l'estiu i tardor d'aquell mateix any, el País Valencià. La guerra espanyola i la presó li van interrompre moltes coses, entre altres la confecció de l'ALPI, però, al 1947 reinicià les feines per terres catalanes i la Franja de Ponent; l'estiu de 1952 va fer les darreres enquestes a la Catalunya Nord. En total treballà a 96 localitats de llengua catalana.

La tria de pobles es feia, evidentment, per raons dialectològiques, però també estava motivada per la cultura popular:

“Foren preferits pobles petits i allunyats de les rutes importants de comunicació, en els quals la pala i la cultura popular tradicionals solen mantenir-se quasi incontaminades de la influència de les formes més regulars i uniformes de les poblacions importants”¹¹.

El mateix qüestionari posava el jove Sanchis Guarnier en contacte constant amb la cultura popular. Estava dividit en dues seccions, i si la primera tractava d'esbrinar la fonètica, la morfologia i la sintaxi, la segona cercava directament i conjuntament el lèxic i l'etnografia.

L'ALPI havia nascut d'una preocupació que unia lingüistes i etnògrafs: evitar la ràpida desaparició dels dialectes i de la cultura popular que el Congrés Internacional de Lingüística de 1928 havia previst. Sanchis Guarnier va assumir de bell antuvi i ben intensament aquesta inquietud i ja no l'abandonaria fins a la seua mort, siga dedicant temps i estudis, siga publicant aportacions d'altres, siga esperonant els seus deixebles a fer-ne. Ell era conscient que “la nostra generació té el deure d'inventariar amb fidelitat aquells trets comunitaris característics, de venerable elaboració secular, que ja sabem que es troben en vespres de desaparèixer, anorreats per la civilització tècnica, urbanòfila i massificada”¹².

I serà, justament, en aquesta primera època, quan començarà a recollir i divulgar dictats tòpics i dites populars, demostrant la veritat d'aquell aforisme que diu que no hi temes menors, que sols és menor la manera de tractar els assumptes. El seu primer treball en aquest camp el publicarà precisament a

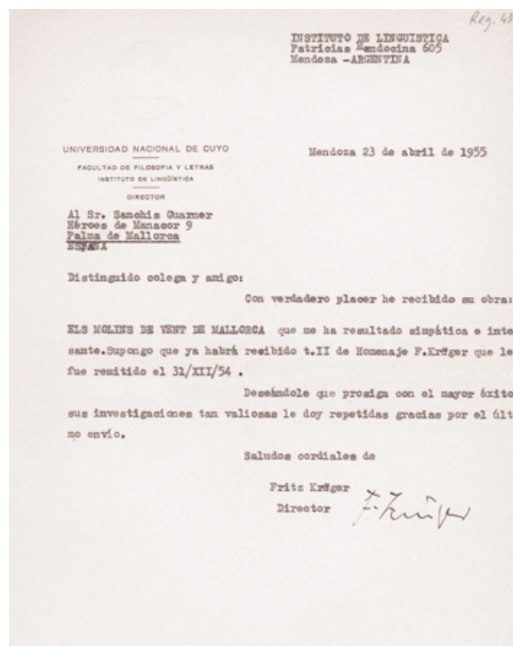
10. Rossanna CANTAVELLA, “Manuel Sanchis Guarnier, professor, *Miscel·lània Sanchis Guarnier*, Universitat de València, 1984.

11. Manuel SANCHIS GUARNER, “El ALPI: trabajos, problemas y métodos”, *Actas do IX Congreso Internacional de Lingüística Românica*, vol. III, Lisboa, 1961.

12. Manuel SANCHIS GUARNER, Introducció a *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, I, L'Estel, València, 1963.

Anunci d'una conferència de Sanchis.

Carta de Krüger a Sanchis en agraïment per haver rebut *Els molins de vent de Mallorca*.

Mallorca l'emblemàtic any 1936, al Bolletí del Diccionari, amb el títol de “*Locucions tòpiques valencianes*”. És el mateix any que, a Madrid, imprimeix *Extensión y vitalidad del dialecto valenciano apitxat*.

Dins d'aquest capítol caldria valorar també la influència que en la seua dedicació etnogràfica va tenir, sens dubte el fet de treballar de redactor *del Diccionari Català-Valencià-Balear*, a Mallorca, des de l'excarceració l'any 1943 fins a l'agost de 1959. Els articles passaven tots per les seues mans, en feia una primera redacció i tenia a la seua disposició la famosa *calaixera*, tan plena d'informacions de tota mena. El *Diccionari* no és sols un gran monument ofert per les Illes a tota la romanística, sinó que també resulta una profitosa font i un aprofitable arxiu dels més diversos documents i dades de la cultura popular.

En la seua estada mallorquina va enllestir i publicar un bon conjunt de reeixides obres referides a la cultura popular: *Calendari de refranys* (1945-1951), *Folklore geogràfic de la comarca d'Alcoi* (Buenos Aires, 1944), *El arte del vidrio en Mallorca* (1952), *Els vents segons la cultura popular* (1952), *Els molins de vent a Mallorca* (1955), *El cant de la Sibila* (1956), *El Léxico marinero del Mediterráneo* (1956), *Les barraques valencianes* (1957), *Dictados tópicos de la comarca de Dénia, Pego y la Marina* (1955-1958), entre d'altres.

La incorporació i el retorn a la seua València s'inaugurà amb la primera edició del *Cançonet valencià de Nadal* (1960), dos anys més tard farà una incursió pel nostre urbanisme popular amb *Tipos estructurales de las poblaciones valencianas* (1962), i de seguida iniciarà la publicació de la seua monumental obra *Els pobles valencians parlen els uns dels altres* (196, 1965, 1968, 1983), reeditada en 1982, feina que prosseguiria amb *La elaboración del cáñamo en la Vall d'Uixò* (1970), *La processó valenciana del Corpus* (1978), a més d'estudis sobre el teatre popular, els costums valencians dels Quatre-cents o diferents i magnífics pròlegs i estudis liminars a diverses obres de literatura popular, de l'edició de les quals tingué cura.

A banda del que portem dit, l'aplicació de Sanchis a la cultura popular s'explica Aixà mateix per la funció de suplència que s'imposà a sí mateix, donades les urgències tan primàries del seu país. Ho explica Aixà al prefaci del *Cançonet valencià de Nadal*:

No soc qui, ni tampoc tinc elements per a un treball de tanta envergadura com seria la replega sistemàtica i l'estudi científic del cançoner i les tradicions del Nadal al País Valencià. Però, vaig voler encetar la tasca, que uns altres continuaran millorant-la amb important i copioses esmenes i afegidures¹³.

No obstant això, amb aquesta abnegada funció, Sanchis ens va anar obrint uns camins que després ja podem recórrer amb una mica més de llum i ens va ensenyar a fer-ho rigorosament i documentada.

La seua activitat etnogràfica ve motivada, així mateix, pel que Vicent Simbor ha denominat la “mil·litància investigadora”¹⁴, és a dir, una tasca d'omplir en un temps de mancances bàsiques i de perills enormes per a la supervivència, que induï a “autoimposar-se uns treballs d'oblit flagrant i improrrogable”¹⁵.

Reptes de la cultura popular

Sanchis Guarner, a l'hora d'investigar el folklore, es troba amb notoris problemes, alguns dels quals hem volgut enunciar, en una ràpida ullada, al principi d'aquest paper.

El primer que analitza és el desprestigi de la pròpia denominació: “Hom ha abusat tant de la paraula *folklore* que l'han envilida. No són, doncs, sorprenents els escarafalls més o menys enginyosos d'alguns comentaristes, ni les reticències d'altres, davant les activitats dels folkloristes, sense preocupar-se de discriminar si són solvents o no”¹⁶. Tan gran abús és datable “als darrers decennis”, en “aquests darrers anys”, és a dir, els anys de la dictadura franquista i, “de retruc, la disciplina n'ha resultat desprestigiada”¹⁷. Això li fa estimar-se més, moltes vegades, altres formes de designar la disciplina:

Si més no per això, semblaria preferible de substituir el mot folklore per la seua traducció: “cultura popular”... La cultura popular és “popular” en els dos sentits de la paraula “poble” —tan malmesa per tants d'escriptors moderns—, tan en el sentit ètnic com en el democràtic¹⁸.

Així mateix, conscient que la seua generació ja arriba tard per a fer la catalogació més completa de la cultura popular. Era el que havien d'haver fet els investigadors del vuit-cents, abans del triomf de la revolució industrial i tecnològica: “ara la faena és molt més laboriosa i a vegades ja cal reconstruir, tasca sempre arriscada i amb greus dificultats”.

La situació que troba és de desconeixement i subvaloració.

El folklore valencià està subvalorat perquè ha estat poc estudiat i encara menys divulgat. La majoria dels valencians el desconeixen gairebé totalment i quan volen donar projecció folklòrica al seu esplai, solen emprar el folklore d'una altra regió¹⁹.

I, damunt, la inflació de tòpics i el folklorisme per a alimentar un patriotisme sentimental, sense cap desig de futur ni de restauració nacional, amb el sol objectiu de mantenir el País Valencià com a comunitat invertebrada, però més o menys satisfeta:

“Amb bona fe, però poc documentats, els fallers de València i els foguerers d'Alacant i no tant —però també— els gaiaters de Castelló, emmotllen la riquesa i complexitat folklòrica del País dins d'uns estereotips prefabricats i en bona part artificiosa”²⁰.

13. Manuel SANCHIS GUARNER, Prefaci a la segona edició del *Cançonet valencià de Nadal*, Gorg, València, 1973

14. Vicent SIMBOR, “Manuel Sanchis Guarner, historiador i crític de la literatura”, *Miscel·lània Sanchis Guarner*, Universitat de València, 1984.

15. Vicent SIMBOR, op. cit.

16. Manuel SANCHIS GUARNER, Prefaci a la segona edició del *Cançonet valencià de Nadal*, Gorg, València, 1973

17. Manuel SANCHIS GUARNER, “Valoració de la cultura popular”, *Levante*, 29 de juny de 1962

18. Ibíd.

19. Manuel SANCHIS GUARNER, Pròleg a *Coses típiques de la Marina, la meua comarca*, de Francesc Martínez i Martínez, L'Estel, València, 1970.

20. Manuel SANCHIS GUARNER, Pròleg a *Coses típiques de la Marina, la meua comarca*, de Francesc Martínez i Martínez, L'Estel, València, 1970.

Sanchis amb Josep Deloncle (Perpinyà, 1977).

El nostre mestre, al contrari, sempre va rebutjar “les exaltacions líriques dels apologetes que, indocumentats o interessats, propugnen nacionalismes amb orgullosa pretensió de superioritat”.

Una altra de les dificultats que trobarà Sanchis Guarnier és la manca de metodologia científica en els estudiosos que el precediren, els quals feien les observacions espontàniament, sense qüestionari ni esquema previ”, replegaven dades i no s’ocupaven “d’ordenar a posteriori les seues troballes”.

Avisa de les dues temptacions: el passatisme i el pairalisme. Sobre el passatisme ruralista dirà:

Prou que sabem que aqueix camí literari, si el transitàvem massa, esdevindria una via morta, un atzucac. Però cal dir que a València no estem gens saturats de pairalisme autèntic, sinó que ben al contrari, posseïm molt poca informació sobre les nostres comarques, principalment les perifèriques”²¹.

No obstant això, ataca el pairalisme felibre per falsejar la veritat, amagant els drames de la vida rural i propugnant d’immobilisme i la justificació de les injustícies. Com a variant enyoradissa del costumisme, deforma la realitat “en reflectir-la només en la seua superfície, sense provar d’indagar l’entrellat del seu dins”²².

Un dels reptes de la nostra cultura, en general, i de la popular, en particular, és, segons Sanchis Guarnier, l’alteració produïda per l’anomenat *boom* turístic. Una de les comarques alterada fou la Marina:

Els canvis produïts han estat ben radicals en la base de la seua economia, en la mentalitat de les seues gents, en el perfil dels seus pobles. Fins i tot el seu nom tradicional, la Marina, tan bell i tan

21. Manuel SANCHIS GUARNER, Pròleg a *Coses típiques de la Marina, la meua comarca*, de Francesc Martínez i Martínez, L’Estel, València, 1970.

22. Manuel SANCHIS GUARNER, Introducció a *De la meua garbera. Estampes castellonenques*, de Josep Pasqual Tirado, L’Estel, València, 1974.

expressiu, pateix l'ofensiva d'un altre corònim, la Costa Blanca, que hom considera més propagandístic²³

La seua actitud, però, no és la del passatista, sinó afirma:

Hem de celebrar que tots aqueixos canvis hagen significat una important pujada del nivell de vida dels blavets, els quals ara ja no han d'emigrar... Al contrari, ara són els blavets els visitats i el profit que en trauen els ha premés de millorar de manera molt important les condicions del seu viure²⁴

Però, cal lamentar l'aculturació i la desorientació imposada al turista:

Per la propaganda oficial de *Spain is different* (que aquesta bona gent), incapaç de discriminar, accepta generosament els *typical shows* que hom els ofereix, a base de gitanes sofisticades en *tablaos flamencos* que per a ells —i per a nosaltres— resulten ben exòtics. Del folklore valencià a penes si arriben a conèixer alguna mostra.

Lligat a aquest problema puntual de la cultura popular, Sanchis, en troba un altre, el dels immigrants, als quals cal proporcionar els mitjans necessaris perquè vulguen integrar-se i “deixar-se assimilar pel seu País d'adopció, en comptes de pretendre dominar-lo i desfigurar-lo”²⁶.

En aquest quadre de reptes i problemes, Sanchis Guarner va descobrir l'acció de l'escola i dels mitjans de comunicació:

“Durant segles la cultura popular ha vingut essent transmesa tan sols per via oral. Els fills aprenien dels pares i repetien sense alteracions sensible... Ara ni la llengua ni la cultura es transmeten només verbalment”²⁷.

Constata els perills d'una “educació completament girada d'esquena a les peculiaritats culturals de diverses nacionalitats”, d'una educació “uniformadora i assimilista”. És per això que reclama que l'escola no es limite a “la difusió i foment d'altres cultures forasteres i alienants”²⁸ i critica l'acció “abassegadora” dels *mass media*.²⁹

Una valuosa aportació

Ja hem vist, en un apartat anterior, la gens menyspreable quantitat i qualitat de publicacions pròpies sobre la cultura popular. Però, crec que hi ha un aspecte poc valorat. És la seua tasca editorial. Quan Adolf Pizcueta va reinstaurar l'editorial L'Estel, Sanchis Guarner va assumir el paper de director literari i es va marcar l'objectiu de donar a conèixer als valencians el seu País com és, com era i com podria ser. S'hi publicà des de les importants creacions d'Enric Valor a partir de les rondalles valencianes (*Meravelles i Picardies*), fins a reculls folklòrics i assajos sobre problemes contemporanis. Són abundants les obres amb un marcat interès etnogràfic totes porten magistrals introduccions de Manuel Sanchis i algunes, fins i tot, glossaris i autèntics estudis de dialectologia.

Amb aquesta faena, el professor Sanchis Guarner volia “donar al lector” temes de reflexió, despertar-li la curiositat pel seu país, per les seues essències i les seues possibilitats, induir-lo perquè coopere al manteniment i al progrés de la nostra cultura comunitària”. El que vol és facilitar als valencians que

23. Manuel SANCHIS GUARNER, Pròleg a *Coses típiques de la Marina, la meua comarca*, de Francesc Martínez i Martínez, L'Estel, València, 1970.

24. *Ibíd.*

25. *Ibíd.*

26. *Op. cit. Id.*

27. *Ibíd.*

28. *Ibíd.*

29. *Ibíd.*

Sanchis i Alfons Llorenç en un dels actes de presentació de la Primera Setmana Cultural Valenciana a París.

prenguen consciència de la seua pròpia personalitat i coneixent el país “en tota la seua varietat i amb la major profunditat possible, promoure la presa de consciència”³⁰.

Amb la seua tasca, ens ha descobert les millors mostres de la literatura popular i ens ha deixat un rigorós treball de fixació i edició de documents.

Com en tota la seua obra, les seues aportacions a l'estudi de la cultura popular denoten la seua ampla formació humanista, un incansable treball, rigor científic i fidelitat als materials, una documentació completa que el porta a recopilar tota la bibliografia existent sobre el tema i, des d'ací, desenvolupar hipòtesis, una gran capacitat de síntesis i un criteri integrador, un estil precís i didàctic, un notori esforç de comprensió i una privilegiada intuïció, a més d'una ferma voluntat de resistència i un desesperat desig de futur que el fa creure que el seu treball “potser el valoraran més les generacions esdevenidores, si és que germina la llavor que ara escampem... Només la voluntat de futur col·lectiu fa que el passat tinga valor”.

En la seua obra al voltant de la cultura popular, sempre es mou en un doble nivell: el de la monografia exigent i el de la divulgació, tractant d'interessar el lector informat i professional i el ciutadà autodidacte i interessat. Tracta d'arribar a tots els valencians, o al major nombre possible.

Una aportació destacada i actual és la seua temptativa de definició i concreció de l'àmbit de la cultura popular: “La cultura popular és la del poble d'un poble”³¹, dirà categòricament al pròleg d' *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*. I, repetirà, una i altra volta, que a l'adjectiu *popular* cal donar-li els dos sentits que conté la paraula *poble*: “l'accepció històrico-geogràfica d'*éthnos* o *gens* i l'accepció social de *demos* o *vulgus*.”

30. Manuel SANCHIS GUARNER, Introducció a *L'Oncle Canyís*, de Joaquim Amo, L'Estel, València, 1973.

31. Manuel SANCHIS GUARNER, Introducció a *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, I, L'Estel, València, 1963.

Té, doncs, una concepció extensa que s'aproxima a la idea de la cultura *nacional-popular*. Seguint Gramsci, en assegura que:

“Allò que distingeix el folklore en el quadre de la cultura nacional, no son les qualitats artístiques, ni l'origen històric, sinó la seua manera particular de concebre la vida, en juxtaposició amb la civilització oficial”³³.

No desconeix el contrast entre la cultura de les classes *subalternes* o *instrumentals* i la de la *classe dirigent*, ni tampoc el paper de contestació de la *cultura oficial*, que pot adoptar la *cultura popular* en les situacions de dependència, donat que ajuda a la “catalogació com a poble”³⁴.

En aquest sentit, l'estudi de la cultura popular té una gran importància en la delimitació de la personalitat col·lectiva i per a aclarir i aclarir-nos que,

“el pensament és universal, però l'estil és nacional... La veritat és abstracta, però l'home és concret. I els pobles també ho són, en una gran proporció. Ser algú, tan un home com un poble, és tenir un rostre, una figura. I viure en la història és anar creant una figura, adquirint un estil, forjant una personalitat col·lectiva”³⁵.

El folklore no sols ens permet conèixer-nos com a poble, sinó també afirmar-nos com a poble:

“si un poble és el resultat de la coincidència d'un grup humà diferenciat històricament, en els mateixos costums i creences, la coneixença d'aqueixes pràctiques i aqueixos prejudicis —és a dir, el seu folklore—, ens ajudarà a determinar la figura del tal poble, a delimitar la seua individualitat”³⁶.

El sentit d'aquest coneixement del nostre propi poble no és sols la contestació a la cultura imposada, aprofita també per a redescobrir els nostres lligams culturals. A propòsit del cançonero, diu.

“Si veritablement volem engrandir tant València com la literatura catalana, hem d'elaborar i vivificar els elements genuïnament valencians, enriuint així el conjunt català”³⁷.

En definitiva, aquesta és una constant que presidirà la vida i l'obra de Manuel Sanchis Guarner: “Els qui defensem la unitat idiomàtica i cultural, demanem ser escoltats col·lectivament, volem una integració, però no pas una submissió, desitgem incorporar-nos però no ser absorbits”.

I, així, coneixent-nos, tindrem un futur i ens autoestimarem. Ens deslligarem de l'autoodi, la coentor, el complex d'inferioritat. Amb el coneixement ve la dignificació i la recuperació cultural i civil. I, ben assabentats, desvetllats i portats per un patriotisme crític ens capacitarem per a exiliar la ignomínia, la marginació nacional, arribant “al ple domini de la terra” per la via de la fidelitat a un mateix, a la terra, al poble i a la cultura.

Però sempre cap al futur i amb un sentit dinàmic: “manca de futur tot present que negue el seu ahir... sabent què hem estat, sabrem millor què som i què volem ser”.

Justament si som un poble, és gràcies als testimonis sempre renovats i renovables de la nostra existència i, això, per a Sanchis Guarner, és la cultura i ho reitera: “No som cap producte de la natura, sinó de la cultura”. I, “la cultura només existeix com a actualització d'una tradició, en una valoració permanent, en una creació contínua”.

32. Ibid.

33. Manuel SANCHIS GUARNER, Introducció a *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, III, Sector central litoral, L'Estel, València, 1968

34. Ibid.

35. Ibid.

36. Manuel SANCHIS GUARNER, Introducció a *L'Oncle Canyís*, de Joaquim Amo, L'Estel, València, 1973.

37. Manuel SANCHIS GUARNER, Prefaci a la segona edició del *Cançonero valencià de Nadal*, Gorg, València, 1973.

Per això, cultura i poble, per a ell, van íntimament unides i s'abraonen a la llengua: "qui renuncia a la seua llengua, renuncia a la seua pàtria. Un poble que renuncia a la seua llengua és un poble en el trànsit de la mort", donat que "de tots els signes diferencials d'un poble, la llengua n'és el més notori i el que li dóna ensems coherència i cohesió".

Cultura i supervivència les veia estretament lligades amb el futur del seu poble:

"Allò que realment crea els pobles és la voluntat de ser, la tasca a fer, la unitat en el treball comú...

I, la pàtria, més que anomenar-se *pàtria* en llatí —*fatherland*, en alemany—, s'hauria d'anomenar, no la terra dels pares, sinó la terra dels fills —*kinderland*—. Perquè la pàtria sempre és un projecte, és una cosa que hem de realitzar, amb les arrels ben sòlides, ben clarificades, ben fon-
des, però mirant endavant, sempre endavant"

Aquestes foren les seues últimes paraules als valencians. Dins d'aquest univers i concepció i del seu doble compromís científic i cívic, va viure i treballar Manuel Sanchis Guarner.